

В статье рассматривается идея согласования содержания украинских и российских учебников по истории для средней школы. Изучается концептуальная и содержательная сторона современного создания учебников по истории России в Российской Федерации, а также оценка российскими экспертами современных учебников по истории Украины. Автор демонстрирует глубокие разногласия во взглядах украинских и российских авторов в отношении фундаментальных вопросов прошлого. Соотносятся научные и политические аспекты написания учебников.

Ключевые слова: создание учебников, историческая наука, образование, "общая история".

Turchenko F.G. "Mutual history": science or politics?

The article dwells upon the idea of coordinating the content of Ukrainian and Russian textbooks in history for secondary schools. The conceptual and substantial aspects of modern Russian history textbook writing in Russian Federation have been investigated along with the estimation given by Russian experts to modern textbooks in Ukrainian history. The author demonstrates deep antagonisms in Ukrainian and Russian authors' approach to the fundamental problems of the past. Scientific and political aspects of textbook writing have been compared as well.

Key words: textbook writing, historical science, education, "mutual history"

УДК 94(477)

Т. В. Винарчук

СЛАВІСТИКА МІЖ РОСІЙСЬКИМ ПАНСЛАВІЗМОМ ТА БІЛЬШОВИЦЬКИМ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗМОМ

У статті розглядається боротьба істориків-марксистів з дореволюційним доробком істориків-славістів. Одним із головних завдань цієї боротьби було насадження нових методологічних та теоретичних підходів до вивчення історичних процесів, що слугувало доповненням до більшовицької політичної доктрини та ленінсько-сталінської національної схеми.

Ключові слова: славістика, панславізм, слов'янознавство, історіографія

Деякі покоління українських вчених впродовж XIX – початку XX ст. гідно представляли вітчизняну історичну славістику та плідною працею збагачували наукове вивчення історії та культури слов'янських народів. Результатом їх наукових пошуків став солідний історіографічний доробок, цінні публікації джерел, формування наукових славістичних центрів в Україні, розробка методологічних підходів. На жаль традиції української славістики у 20 рр. XX ст. перервалися під тиском більшовицької історичної науки. Варто зазначити, що більшовицька влада вимоги до славістів поставила вкрай категорично, що завершилося не тільки припиненням діяльності славістичних наукових центрів, а також, традиційно по-більшовицькі, арештами, репресіями, засланнями, розстрілами. Спробуємо зосередитись на питанні наскільки антагоністичними були розбіжності у теоретичних та методологічних підходах дореволюційних істориків-славістів та істориків-марксистів, чи можлива була між ними наукова дискусія, або компроміс, який міг би врятувати вчених від загибелі, а науку від занепаду.

Ці трагічні сторінки слов'янознавства вже стали предметом наукового зацікавлення російських та українських дослідників. Російські колеги приділили багато уваги та продовжують наукове вивчення періоду репресій та потужного ідеологічного тиску на вчених-славістів. Серед російських колег насамперед варто назвати таких відомих вчених, як А. М. Горяїнов, М. Ю. Досталь, М. Робінсон [1-3; 11]. Хочемо окремо відзначити роботу російських колег, які упорядкували електронну бібліотеку та архів «Соціальна історія вітчизняної науки: XX століття» (режим доступу <http://www.ihst.ru/projects/sohist/>). Розміщені на сайті публікації, документальні матеріали, біографії репресованих вчених дають можливість уявити масштаби знищення науковців і вражають методами «наукової» дискусії радянсько-більшовицької влади.

Українській аспекту репресій проти вчених-славістів в роботах російських науковців представлено в значно меншому обсязі. Глибокий науковий аналіз впливу суспільно-політичних процесів на наукову сферу України 20-30 рр. XX ст., визначення втрат вітчизняної науки та уточнення списку постраждалих вчених – це завдання насамперед для сучасних українських дослідників, серед яких історію вітчизняної славістики вивчають такі вчені, як О. С. Онищенко, О. Л. Паламарчук, О. Р. Чмир, В. І. Яровий, С. В. Віднянський, С. А. Копилов [4].

Радянські історики вказували на різке зменшення інтересу до славістики у період 20 – першої половини 30 рр. XX ст., але цілком зрозуміло, що в умовах тоталітарної влади та ідеологічного диктату вчені не мали можливості здійснити глибокий науковий аналіз всього комплексу суспільно-політичних та соціально-економічних причин спаду наукової активності у сфері славістики. На думку А. Н. Горяїнова занепад радянських славістичних досліджень обумовили дві основні причини – агресивна позиція по відношенню до більшовицької влади урядів деяких сусідніх слов'янських країн та неприйняття радянським суспільством ідей панславізму [2, с.6].

Тут постає питання чому панславізм викликав таку гостру критику, чому більшовики висловили абсолютне неприйняття тих ідей, адже на перший погляд він обстоював ідеї, які могли мати привабливість для більшовиків. Наприкінці XIX – на початку XX ст. серед російської слов'янофільської інтелігенції

панславизм набував все більшого поширення і хоча це явище представлено у різних течіях, ідеологічна основа більшості з них в різних інтерпретаціях та аргументаціях зводилася до постулатів слов'янської єдності під гегемонією Росії, Росії як центру слов'янства, переваг російського устрою [7]. Подібні підходи перекликалися із проголошеним прагненням лідерів більшовиків до здійснення революції у світовому масштабі, а значить славистичні дослідження могли дати більшовикам наукове підґрунтя для встановлення влади принаймні у слов'янському регіоні. Врешті решт ці функції виконувало відроджене слов'янознавство СРСР після Другої світової війни, яке спираючись на історичні факти, дослідження у галузі філології, літератури, історії культури доводило закономірність встановлення соціалістичного ладу, його переваг та надавало значення Москві як центру соціалістичного слов'янства.

Однією із причин боротьби із доробком істориків дореволюційного періоду, у тому числі й славістами, стало насадження нових методологічних та теоретичних підходів до вивчення історичних процесів, що слугувало доповненням до більшовицької політичної доктрини. Про негативні наслідки такої політики радянської влади у науковій сфері, вказує російська дослідниця М. Ю. Досталь [3]. Очолив методологічну вішню істориків-марксистів з представниками «ворожої» історіографії академік М. М. Покровський.

Провідна ідея історіософії академіка М. М. Покровського полягає у тому, що основним завданням марксистської науки є роз'яснення політичних проблем: «Історія повинна слугувати не для затемнення, а для тлумачення головних питань політики. У цьому її сенс, у цьому її значення для марксистів. Історія – це пояснювальний розділ до політики» [10, с.53-54]. При чому пояснення історичного процесу вченими-марксистами допускалося виключно з позицій класової боротьби, а всі інші методологічні та теоретичні підходи визнавалися помилковими.

Саме за відсутність класового трактування соціально-економічних та політичних подій минулого М. М. Покровський піддавав нищівній критиці роботи попередніх істориків та своїх професорів-наставників. Наприклад, у роботі «Боротьба класів та російська історична література» (стенограма лекцій, що були прочитані в Зинов'євському та Свердловському університетах), він праці таких відомих та авторитетних професорів періоду Російської імперії, як М. М. Карамзіна, О. О. Шахматова, В. Й. Ключевського, С. М. Соловйова, ідентифікував як застарілі, оскільки в них відсутня класова боротьба [9, с. 280-283].

М. М. Покровський категорично заперечував наукову цінність роботи О. С. Лапо-Данилевського «Методологія історії» (Петроград, 1923), а за відсутність класового підходу звинувачував у сприянні буржуазії: «Що потрібно буржуазії? Та саме приховати цю саму класову боротьбу, так як, якщо вона пристане на точку зору класової боротьби, вона повинна буде прийняти й соціалістичну революцію як її завершення, тобто підписати власний смертний вирок» [9, с.281].

Особливо багато зусиль марксистський академік віддавав боротьбі із славистикою, з якою ототожнював панславизм. Цей напрям його діяльності детально проаналізовано у роботах російських істориків [1-3], висновки яких ми підтримуємо та лише стисло окреслимо аргументи М. М. Покровського.

У відомому історичному творі «Російська історія в самому стислому викладі» в окремій частині «Ким та як писалася історія до марксистів» вчений чітко розмежує дореволюційну та більшовицьку історіографію. Оскільки, за переконанням М. М. Покровського буржуазія здійснювала експлуатацію робітників за допомогою державного апарату, дореволюційні вчені підходили до вивчення історичних процесів з позицій державності: «Цілоком природно, що створення державного апарату здавалось буржуазії найголовнішою, провідною частиною історичного процесу, так мовити, основним хребтом історії. Усі буржуазні книжки з російської історії, майже без виключення, розповідали історію держави» [8, с. 234]. Ця ж вада на його думку притаманна також дореволюційними дослідженням з історії слов'янських народів [8, с. 242-241]. Ці висновки М.М. Покровського щодо хибності методологічної основи славистики стали вирішальними у розгортанні репресій проти них.

Отже, у цей період відбувалася заміна не тільки методологічних підходів до наукового аналізу, також докорінно зміщувалися акценти у критеріях оцінювання наукових робіт в бік ідеології та політики. Відтепер головним мірилом результатів дослідницької роботи істориків стала не науковість, а політичність висновків.

Цілоком очевидно, що для більшовицької політики 20 рр. ХХ ст. в цілому характерна боротьба із усім створеним у попередні періоди, наприклад, руйнувалася система освіти, заперечувалися моральні та духовні цінності, наукові досягнення, система управління, причому нова влада не замислювалася над тим, які надбання можна використовувати, а які містять для них загрозу та несумісні із більшовизмом. Таким чином, у результаті такої бездумної тотальної люстрації наукова активність в багатьох галузях на перших етапах очевидно занепадає.

Для більш глибокого усвідомлення процесів, що охопили радянську Україну та інші республіки пропонуємо звернутися до концепції національної політики лідерів більшовиків, зокрема у трактуванні В. Леніна та І. Сталіна.

Наприкінці XIX – на початку ХХ ст. європейські народи вже або мали власну державність, або розгорнули національно-визвольну боротьбу за її відновлення. Незважаючи на різний рівень сформованості національної свідомості та консолідації націй, що підкреслює більшість дослідників національно-визвольної боротьби народів Центрально-Східної Європи, основу державотворчих процесів складав національний компонент. На той час нації вже представляли собою спільноти із достатньо стійкими внутрішніми зв'язками та ознаками, тому, цілоком зрозуміло, об'єднати зусилля різних народів політична сила, що представляла інтереси однієї нації, мала невеликі шанси. У якості ідеологічної основи об'єднання різних народів не підходила також релігія, оскільки релігійна ідентифікація, на погляд багатьох дослідників, формується раніше за національну та відноситься до сталих етнічних ідентифікаторів [14, с.33].

В умовах багатонаціональної Російської імперії перед більшовиками постало складне завдання поширення свого впливу серед усіх народів імперії та згодом створення нової держави без територіальних втрат. Те, що в основу політичної платформи більшовики заклали не національну, а соціальну категорію, відкривало перед ними можливість заручення підтримкою серед неросійського населення імперії. У перспективі заклик до єднання за соціальною категорією дозволяв їм обійти релігійні та національні розбіжності та об'єднати навколо своєї сили пролетаріат не тільки Російської імперії, а також Європи.

Роботи В. Леніна дають пояснення, чому пролетаріат став соціальною базою більшовизму: «Зазначаючи такої самої буржуазної експлуатації, якою є по своїй економічній суті експлуатація всього трудящого населення Росії, – цей клас поставлений, однак, в особливо вигідні вимоги щодо свого визволення: він нічим не зв'язаний уже з старим, цілком побудованим на експлуатації суспільством; самі умови його праці й обстановка його життя організують його, змушують мислити, дають можливість виступити на арену політичної боротьби» [5, с. 180-181]. Тут можна доповнити та до того «старого» віднести національну культуру, традиції, все те, що формує національні зв'язки. Селянство, якому притаманні більша архаїчність, традиційність, інертність, не мало шансів перетворитися на головну рушійну силу більшовизму, хоча чисельно воно перевищувало пролетаріат в декілька разів.

Процес формування націй та національних зв'язків В. Ленін пов'язував із розвитком буржуазних стосунків, зокрема, у відомій його роботі «Що таке друзі народу і як вони воюють проти соціал-демократів» він пояснював, що об'єднання розрізнених «земель» в одну державу відбувається з XVII ст. під впливом зростання товарообігу між ними: «Це злиття викликане було не родовими зв'язками, вельмишановний п. Михайловський, і навіть не їх продовженням, і узагальненням: його викликав обмін між областями, що посилювався, поступово зростаючий товарний обіг, концентрування невеликих місцевих ринків в один всеросійський ринок. Через те що керівниками й господарями цих процесів були капіталісти-купці, то створення зв'язків цих національних, було не чим іншим, як створення зв'язків буржуазних» [5, с. 144]. Таким чином націоналізм віднесений до буржуазних явищ автоматично зараховувався до категорії несумісних із більшовизмом речей.

З огляду на таке тлумачення процесу формування націй та проголошення відмови від націоналізму, славістичні дослідження не мали великих перспектив розвитку. Тут варто також пригадати, що для слов'янофільства та панславізму Російської імперії характерні підкреслення особливостей російського укладу життя, його наголошення на переваг над іншими слов'янськими народами (це стосується насамперед панславізму), і тут ми бачимо той самий «буржуазний національний» підхід. Отже, більшовицьку владу в роботах дореволюційних славістів, окрім відсутності класового підходу до вивчення історичних процесів, не влаштовували також національні акценти. Окрім того, ми можемо припустити, що у 20 рр. минулого століття така етнічна спільнота як слов'янство, більш широке та нейтральне від нації, не задовольняло прагнення більшовиків до подальшого поширення їх впливу, так як такий підхід обмежував їх претензії слов'янським регіоном.

Період репресій проти вчених славістів пов'язаний з іменем Й. Сталіна, який апелюючи до робіт Леніна, Маркса, Енгельса, сформулював власну національну схему, представлену у роботах «Марксизм та національне питання» (видана 1913 р.), «Національне питання та ленінізм» (написана 1929 р). Пропонуємо звернутися також і до його концепції.

Як і В. Ленін, Й. Сталін формування націй пов'язував із розвитком капіталістичних відносин. На його думку, основна причина розгортання національно-визвольних рухів народів, що не мали державності, насамперед полягає у зіткненні інтересів на ринках між буржуазією пануючої нації та пригніченої [12, с. 41]. До утисків буржуазії пригніченої нації він відносить обмеження національної мови, освіти, релігії. Відповідно до схеми національно-визвольних рухів Сталіна, пригнічена буржуазія ініціює боротьбу із пануючою нацією: «Затиснута з усіх боків буржуазія пригніченої нації природно починає рухатись. Вона апелює до «рідним низів» і починають кричати про «вітчизну», видав власну справу за справу всенародну» [12, с. 43]. Оскільки нижчі верстви населення також відчувають ті утиски, вони часто підтримують заклик буржуазії. Проте, незважаючи на те, що національні рухи часто підтримує окрім селянства пролетаріат, для Сталіна ці рухи у будь-якому випадку буржуазні.

Так, на початку 30 рр. XX ст. в СРСР відбувся процес по «справі славістів», яких звинувачували в участі в «Російській національній партії». Цілковито зрозуміло, що як у багатьох інших політичних процесах того періоду вигадані звинувачення не мали під собою реального підґрунтя. Але, як зауважують науковці, звинувачення славістів у боротьбі за національну російську ідею, збереження православ'я, панславізму, визначали їх суворий вирок [3]. Репресії не обійшли стороною також українських славістів [1, с. 79].

Таким чином, славістичні дослідження дореволюційної епохи залишалися поза сталінської схеми історичних процесів. Разом з тим, на тлі розгрому «старої» школи розпочалося формування радянського слов'янознавства, одночасно з репресіями у цій науковій сфері закладався фундамент нової історіографії. У 20 – на поч. 30 рр. у СРСР публікувалися документи з історії революційних рухів чехів, поляків, болгар, збірники статей з питань історії слов'янських революційних рухів, тобто у якості провідної ідеї історичних подій поступово утверджувалася класова боротьба.

А як же має ставитися до феномену націй та національно-визвольної боротьби пролетаріат? Й. Сталін з одного боку визнавав право націй на самовизначення та водночас на перше місце у вирішенні національних питань ставив класові інтереси, тобто пролетаріату, що означало по-суті заперечення цього права. У якості приклада він наводить татар: «Проте чи буде це в інтересах трудящих прошарків татарської нації? Чи може соціал-демократія байдуже дивитися на те, як беки та мули ведуть за собою маси у справі

вирішення національного питання? Чи не повинна соціал-демократія втручатися у справу та певним чином впливати на волю нації?» [12, с. 58].

З іншого боку, Й. Сталін погоджувався з тим, що пролетаріат пригнічених націй також відчував утисків та страждав від них, оскільки обмеження освіти, мови, виборчих прав, вільного переміщення, стримувало їх духовний розвиток, тому до певного моменту пролетаріат міг брати участь у визвольних рухах [12, с. 46-47]. Ці висновки окреслили нові напрямки славистичних досліджень радянських істориків – вивчення класової боротьби, пролетарських рухів слов'янськими народами, їх зв'язків та співпраці із російським пролетаріатом.

Проте, незважаючи на відмову від принципу розподілу людства за національними ознаками, боротьба із буржуазним націоналізмом у СРСР перетворився на русифікацію, ще більш відверту та потужну у порівнянні із періодом Російської імперії, а після Другої світової війни славистика остаточно перетворилася на панславизм в більшовицько-марксистській оболонці?

Існуючи нації Й. Сталін розділив на два типи – буржуазні та соціалістичні, що абсолютно не означало його примирення з національним питанням. За його планом відмирання націй та формування спільної мови відбудеться не миттєво після встановлення всесвітньої диктатури пролетаріату, а у результаті поступових змін на трьох етапах [13, с. 46-48].

Так, у сталінській схемі національного розвитку періоду всесвітньої диктатури пролетаріату на першому етапі відбудеться ліквідація національного гніту та розквіт національних культур, що сприятиме послабленню гостроти національного питання, ліквідації національної недовіри та встановленню інтернаціональних зв'язків між націями [13, с. 46]. Практична апробація в СРСР цього етапу очевидна – це період політики українізації, або коренізації.

Після задоволення національних вимог за умови складання єдиного соціалістичного господарства нації відчують потребу в спільній міжнаціональній мові, а вже на третьому етапі національні відмінності зникнуть: «На наступному етапі всесвітньої диктатури пролетаріату, коли світова соціалістична система господарства зміцніє у достатній мірі та соціалізм увійде у побут народів, коли нації переконаються на практиці у перевагах однієї мови перед національними мовами, — національні відмінності та мови почнуть відмирати, поступаючи місце спільній для всіх світової мові» [13, с. 47-48].

Цілком зрозуміло, що роль спільної світової мові відводилася мові більшовизму – російській, так само як російська культура повинна була заповнити зміст єдиної інтернаціональної, замість різноманітних національних. Як бачимо, теоретичне бачення національної політики Сталіна істотно відрізнялося від його практичної реалізації у найголовнішому пункті. Так, замість закладеної в основу його теорії ідею поступових, еволюційних змін на добровільних засадах, в практичній реалізації в життя в умовах СРСР використовувалися репресії та аргументи фізичного знищення незгодних.

Відродження наукового дослідження історії та культури слов'янських народів розпочалося напередодні Другої світової війни. Російська дослідниця М. Ю. Досталь до причин відновлення наукової славистики та відкриття нових славистичних центрів СРСР відносить насамперед негативні зовнішньополітичні обставини, а саме загроза Другої світової війни. Під впливом агресивності Німеччини по відношенню до СРСР та слов'янських народів, як переконує вчена, уряд СРСР приступив до пошуку союзників. Крім того, до сприятливих факторів вона відносить зміни у національній політиці, а саме – відходу від інтернаціоналізму в бік державного патріотизму [3]. На наш погляд, цей державний патріотизм та боротьба з космополітизмом скоріше свідчать про продовження національної сталінської політики спрямованої на досягнення мети відмирання націй.

Таким чином в СРСР у результаті втілення сталінської національної схеми інтернаціоналізм перетворився на русифікацію, знищення національних культур, а славистика науковим підґрунтям «неопанславизму» в радянській інтерпретації. Зокрема, після Другої світової війни центральною темою наукової роботи Інституту слов'янознавства (заснований 1948 р., а з 1968 р. реорганізований в Інститут слов'янознавства та балканістики) стало вивчення взаємозв'язків революційних рухів слов'янських народів із російським, що підкреслював його директор Д. Ф. Марков: «Спільність походження слов'ян, спорідненість мови здавна визначають їх контакти. Протягом тривалого часу вони вели боротьбу проти іноземних загарбників, та їх опорою у боротьбі була у багатьох відношеннях та в різні часи Росія» [6, с. 12]. За висновками вчених інституту, Росія етапи культурного розвитку пройшла раніше за інші слов'янські народи, тому вони зверталися за її досвідом, намагаючись наздогнати.

Таким чином за допомогою репресій та переслідувань-вчених славистів, погляди яких сформувалися у попередній період, в дослідженнях історії та культури слов'янських народів утверджувався класовий підхід трактування історичних процесів. У результаті спроби практичної реалізації сталінської національної схеми відмирання націй, радянська славистика змушена була виконувати насамперед політичні завдання, а її висновки давали наукове обґрунтування для радянського «неопанславизму».

Джерела та література

1. Горяинов А. Н. Славяноведы — жертвы репрессий 1920-1940-х годов. Некоторые неизвестные страницы из истории советской науки // Советское славяноведение. — 1990. — №2. — С. 78-89.
2. Горяинов А. Н. Советская славистика 1920-30-х годов / А. Н. Горяинов // Очерки по историографии славяноведения и балканистики. — М.: Наука, 1981. — С. 5-21.
3. Досталь М. Ю. Славистика между пролетарским интернационализмом и славянской идеей (1917–1941) / М. Ю. Досталь // Славянский альманах. — 2006. — С. 114-141 — Режим доступа: <http://www.slav-almanakh.narod.ru/2006/Dostal.htm>

4. Копилов С.А. Українська історична славістика нового часу: витоки, становлення і етапи розвитку: Автореф. дис... докт. істор. наук. – К., 2006. – 36 с.
5. Ленін В.І. Повне зібрання творів. – Т. І. Видання п'яте. – К.: Видавництво політичної літератури України, 1969. Що таке друзі народу і як вони воюють проти соціал-демократів. – С.117-180.
6. Марков Д.Ф. Сравнительно-исторические и комплексные исследования в общественных науках. — М.: Наука, 1983. — 238 с.
7. Павленко О.И. Панславизм / О. И. Павленко // Славяноведение. — 1998. — №6. — С.43-60.
8. Покровский М.Н. Русская история в самом сжатом очерке // Избранные произведения. Кн.3. — М.: Мысль, 1967. С.233 – 249.
9. Покровский М.Н. Борьба классов и русская историческая литература // Избранные произведения. Кн.4. — М.: Мысль, 1967. — С. С.277-368.
10. Покровский М.Н. Ленин и история // Избранные произведения. Кн.4. — М.: Мысль, 1967. — С. 46-55.
11. Робинсон М.А. Судьбы академической элиты: отечественное славяноведение (1917 — начало 1930-х годов). — М., 2004.
12. Сталин И. Национальный вопрос и ленинизм. — М., 1949.
13. Сталин И.В. Марксизм и национальный вопрос. — М., 1949.
14. Шуба О.В. Релігія в етнонаціональному розвитку України (політологічний аналіз). — К.: Криниця, 1999. — 324 с.

Винарчук Т. В. Славистика между российским панславизмом и большевистским интернационализмом

В статье рассматривается борьба историков-марксистов с дореволюционным наследием историков-славистов. Одной из основных задач этой борьбы было насаждение новых методологических и теоретических подходов к изучению исторических процессов, которое служило дополнением к большевистской политической доктрине и ленинско-сталинской национальной схеме.

Ключевые слова: славистика, панславизм, славяноведение, историография

Винарчук Т. В. Slavonic studies between Russian Pan-Slavism and Bolshevistic Internationalism

The article dwells upon the struggle of Marxist historians with pre-Revolutionary heritage of Slavonic historians. One of the main aims of this struggle was the propagation of new methodological and theoretical approaches towards the research of historical processes serving as an addition to the Bolshevistic political doctrine and Lenin-Stalin national scheme.

Key words: Slavonic studies, Pan-Slavism, historiography

УДК 94.001.36

Ю. О. Каганов

**КОМПАРАТИВНИЙ ПІДХІД В ІСТОРІЇ:
ВИТОКИ ТА ЕВОЛЮЦІЯ СТАНОВЛЕННЯ**

У статті розглядається генеза компаративного підходу у світовій та українській історичній науці. Простежується еволюція від спорадичного використання порівняння на несвідомому рівні до становлення порівняльно-історичного методу та оформлення історичної компаративістики як цілісного напрямку і стратегії наукового аналізу.

Ключові слова: порівняння, історична компаративістика, методологія, історіографія

Відсутність прикладних компаративних робіт багато в чому можна пояснити невизначеністю сутності історичної компаративістики, її теоретичних засад та пізнавальних можливостей. Якщо для філософії [1-4], правознавства [5-7], літературознавства й лінгвістики [8-11], педагогіки [12], економічної теорії [13] такий аналіз компаративістики вже знайшов своє, часом ґрунтовне, відображення у дослідженнях, то подібний аналіз в історичній науці ще, фактично, не став предметом уваги науковців.

Дотепер залишаються справедливими слова О. Шпенглера, звернені до всіх істориків на початку ХХ ст.: «Техніка порівняння нам усе ще не доступна. Якраз тепер порівняння використовуються у масовому порядку, однак неплановірно і без всякого зв'язку; і якщо вони виявляються вдалими у тому глибокому розумінні, про яке ще маємо говорити, то завдячувати за це доводиться щасливому випадку, рідше інстинкту і ніколи – принципу. Ніхто ще не подумав про вироблення методу» [14, с.130].

Незважаючи на те, що більшість дослідників не обходиться без порівняння, комплексний аналіз самої методології історичної компаративістики так і не зроблений. Якщо для філософії, правознавства, лінгвістики, економічної теорії, деяких інших наук аналіз теоретичних засад компаративістики вже знайшов своє, часом ґрунтовне, відображення у дослідженнях, то подібний аналіз в історичній науці ще, фактично, не став предметом уваги науковців.

Місце історичної компаративістики та її розуміння у сучасній науці неможливо правильно охарактеризувати без історичного підходу до самої проблеми.